

Etnija in razred v misli Louisa Adamiča

Ko potujemo med stvaritvami različnih avtorjev, se nemalokrat zgodi, da naletimo na osebe, ki so jih spremembe razpoloženj Zgodovine – in te so bile navadno tragične – nekako odrinile v skrito rano človeških prigod.

Ena takih oseb je Louis Adamič¹ (Grosuplje, 1898 – Milford, 1951), nanj pa lahko naletimo, medtem ko beremo članke velikega francoskega avtorja »črnih« kriminalk, Jeana Patricka Manchettea. Prva Adamičeva knjiga iz leta 1931, *Dynamite!*, je po Manchetteovem mnenju »temeljno besedilo« za razumevanje mehanizma, skozi katerega je poklicni sindikalizem Združenih držav Amerike v dvajsetih letih dvajsetega stoletja prešel v eno izmed oblik organiziranega kriminala (Manchette, 1996). Ta Manchetteova teza je spodbudila mojo radovednost, ki je postala še večja takrat, ko sem odkril, da je bil Adamič rojen le nekaj kilometrov od Ljubljane in da njegovo delo o migrantskih razmerah v ZDA v prvi polovici devetnajstega stoletja še danes predstavlja temeljno delo tudi onkraj Atlantika.²

Adamič je bil rojen in vzgojen v zadnjih vzdihljajih despotičnega avstro-ogrškega imperija. Komaj petnajstleten, s končano osnovno šolo, je zapustil družino in emigriral v Združene države Amerike. Če njegovo migracijo interpretiramo kot »avanturo v razumevanje« (začel je kot nekvalificiran delavec in se razvil v nekakšno čudno figuro avtodidaktičnega intelektualca, novinarja, zgodovinarja in literata), si je v dvajsetih letih neutrudno prizadeval skozi »vrsto knjig in na stotine konferenc [...] spodbuditi javni interes za novo sintezo Stare in Nove Amerike« (Vecoli, 1996: 22), v trdnem prepričanju, da korenine

¹ Glede imena osebe, ki ji je posvečen ta članek, bom ohranil angleško različico (Louis), razen tam, kjer avtor izrecno uporabi slovensko različico Alojz, pri čemer pa avtor pravzaprav zapiše Alojze in ne Alojz. Ta dodatni avtorjev samoglasnik (-e) kaže pripisati posebnostim italijanskega jezika, ki ne pozna glasov te vrste, zato samoglasnik nastopa kot pripomoček pri izgovorjavi dveh zvonečih soglasnikov. Kljub avtorjevi uporabi amerikaniziranega priimka (Adamic) sem se odločil za slovensko različico (Adamič), saj se v slovenski javnosti uporablja bodisi njegovo slovensko bodisi njegovo amerikanizirano ime, vendar vselej njegov slovenski priimek (op. prev.).

² Glede pomembnosti Adamičevega dela v okviru t. i. *ethnic revival* glej predvsem Rudolph J. Vecoli (1978). Adamiča so citirali v več delih, ki se ukvarjajo s temami multikulturalizma in pluralizma v Združenih državah. Zaradi slovesa in pomembnosti besedila je zanimivo videti, kako ga Werner Sollors (1986) umesti v njegovem delu *Beyond Ethnicity: Consent and Descent in American Culture*.

³ Avtor uporabi besedo *funambolo*, kar pomeni tako ekvilibrist ali vrhovodec kot tudi spreten diplomat, kar je Adamič vsekakor bil, če verjameo zgodovinskimi podatkom, da je Adamič svetoval predsedniku Rooseveltu, naj podpre NOB, itd. (op. prev.).

⁴ Najbolj izčrpen povzetek o življenju in delu Louisa Adamiča se nahaja v Henry A. Christian (1971). Za najnovejšo monografijo tega avtorja glej Dan Shiffman (2003) in slovenski prevod (2005) *Korenine multikulturalizma: delo Louisa Adamiča*, prevod Cirila Toplak in Janja Žitnik Serafin.

ameriške identitete dvajsetega stoletja izhajajo tako iz Plymouth Rocka, kraja, kjer so pristali ustanovitveni očetje, kot Ellis Islanda, otoka, kjer so pristajali migranti, izhajajo pa tudi iz prvih suženjskih ladij Jamestowna. Predvsem pa koncept ameriške identitete temelji v zavedanju nove pluralne identitete, ki sestoji iz spletnja razlik v smeri kontinuirane, vendar tudi konfliktno redefinicije. Je zdravilo za katastrofo, imenovano nacionalizem, diskriminacija in ekonomska neenakost ter pravi vir avtentične univerzalne demokracije.

Adamiča bi torej lahko razumeli tudi kot ekvilibrista³ na tanki niti zgodovine. Bil je sanjač zelo posebne vrste, ki se je nahajal v prekerem ravnotežju med kategorijami in svetovi, ki si stojijo nasproti in so med seboj v konfliktu, vendar kljub temu med

seboj komunicirajo. Združene države/Evropa, Združene države/Jugoslavija, kapital/delo, roden/tuj, demokracija/podjetništvo, amerikanizem/eticizem, razred/eticizem: Adamičevo delo se vrti okoli nasprotujočih si kategorij, množičnih pomenov in nerešenih protislovij. Po svoje je figura, ki je padla v past dualizmov, nezmožna razdreti vozle, ki se še danes prikazujejo v vsej svoji zapletenosti. Adamič tako postane žrtev te nezmožnosti, za katero pa ni sam kriv, saj je živel v epohi, ki je protislovja akumulirala, namesto da bi jih razreševala.⁴ Po drugi strani pa imamo občutek, da se Adamič postavlja onkraj teh dualizmov, in sicer takó, da prefigurira svet, ki mu prihaja nasproti. Tega sveta sicer ne bo nikoli videl, je pa k njemu nedvomno veliko prispeval in ga ne nazadnje tudi napovedal.

Na tem mestu predlagam ponovno branje tega avtorja, ki bi sledilo rdeči niti konceptualnega para *razreda* in *eticizma* ter v polnosti osvetlilo njegovo raziskovanje konceptov in dramatičnih osebnih dogodkov. Gre za priložnost histografičnega branja, ki ga je predlagal Rudolph J. Vecoli, zgodovinar migracij in ameriškega delavskega gibanja, ki opaža, da so se od šestdesetih let 19. stoletja študije o migracijah in delu gibale na »vzporednih, vendar nasprotujočih si smereh«, in trdi, da so »v obeh disciplinah najbolj zanimiva in relevantna dela, ki so nastala ravno v srečanju konceptov razreda in etnicizma« ter da se taki koncepti »morajo ohraniti in biti ponovno vzpostavljeni kot uporabne kategorije za zgodovinsko analizo« (Vecoli, 1995: 13–22). Delo in dogodki, ki jih je predstavil ta avtor, tudi po vseh teh letih kažejo na določene karakteristike migracij, ki jih je tradicionalna levica vedno zanimala, hkrati pa dajala prednost enopomenski interpretaciji lika migranta kot šibkega subjekta, potrebnega pomoči: kažejo pomembnost subjektivnih vidikov, ki jih vsak migrant nosi v sebi, in ki realizirajo tisto, kar je Sandro Mezzadra poimenoval »pravica do bega«, oziroma močan element družbene dinamizacije, ki je postavljen nasproti omejeni mobilnosti, vsiljeni s strani kapitalizma (Mezzadra, 2001). Ni dvoma, da je Louis Adamič – ki je imel vsakega Američana za nosilca »svoje« Amerike – kot človek in kot avtor popolnoma udejanjal tako pravico.

Adamič prepozna razredni konflikt kot temeljni del *njegove* Amerike in se zato odloči, da bo pred paradoksnim kontinentom, ki ga fascinira s svojo kruto naravo in človeško mnogoterostjo ter neusmiljenostjo ekonomskega sistema, ki živi na račun trpljenja drugih, stavil na svojo zmožnost opazovanja in razumevanja zato, da bi lahko živel lastno življenje kot »avanturo v razumevanju« (Adamič, 1932). Še preden je leta 1934 napisal prvo knjigo, *Dynamite: The Story of Class Violence in America*, in celo preden je popolnoma obvladal angleščino, je mladi Alojz, v tistem času še ne Louis, na lastni koži izkusil težavnost mezdnege dela in z veliko mero

⁵ Prevedena avtorjeva opomba: *Izkoriščena zguba, pridanič (izjemši pri napornih delih), mezdni suženj*. Naslednji izraz, *dung*, pomeni ekskrementi, a tudi gnojilo (op. prev.).

⁶ O tej temi glej predvsem Louis Adamic (1934).

ironije zaznaval, da ima večji del zaničljivih izrazov, ki so mu jih namenjali rojeni Američani – kot *underdog*, *working-stiff* ali *wage-slave*⁵ – po svoje opraviti ravno z delom, izčrpanostjo in izkoriščanjem. Celo najbolj vulgarna beseda, *dung*, vsebuje nenavadno ambivalenco: beseda pomeni tudi »gnojilo« in brez dvoma je množstvo migrantov, h katerim spada tudi Alojz – na ameriško celino je med letoma 1890 in 1920 prispelo osemnajst milijonov ljudi – in delo, ki so ga opravljali, pomenilo vodilno napajalno silo ekonomskega sistema, ki danes uživa sloves najmočnejšega na svetu.

Adamičevo življenje v Združenih državah pa se je še malce zapletlo: pogosto so ga imenovali tudi *bohunk*. To je beseda, ki je sestavljena iz dveh izrazov: *bohem* in *oger*. S tem izrazom so poimenovali vse migrante iz Vzhodne Evrope, skovanka pa je nosila izrazito žaljivo konotacijo, podobno izrazu *nigger*, ki so ga Američani uporabljali v razmerju do oseb afriškega rodu. Mladi Adamič je kmalu začutil težo, ki jo začenja ustvarjati njegova etnična pripadnost. Čeprav je želel ostati distanciran opazovalec, ga je skrbel vloga tujca, v kateri se je znašel, saj je nujno pomenila zahtevo po odpovedi lastni subjektivnosti in enkratnosti. Jasno je uvidel, da je bila na delu vztrajna in nasilna akcija, ki je merila na amerikanizacijo tujcev, ki je prinašala nasilno asimilacijo v anglo-saksonski kulturni model, hkrati pa je vedel, da ni mogoče zanikati lastnega izvora.

Ko je že postal uspešen pisatelj in se uveljavil kot eden pomembnejših poznavalcev ameriških razmer, je v letu 1941 zapisal, da je »amerikanizem gibanje, ki sta mu uniformnost in slepi konformizem tuja, [gibanje, ki] sprejema razlike [...]« (Adamic, 1941: 12). Še nekaj let prej, ko je komentiral kompleksne razloge za polom *wobblyja* oziroma *Industrial Workers of the World*, je zapisal, da je slogan »*one big union*« pomenil pravzaprav »enotnost, radikalizem in amerikanizem«, ki vsi skupaj pomenijo predpostavko za rast močnega delavskega gibanja. To je pripomnil tudi v kontekstu nekega diskurza, v katerem je kritiziral boljševiške različice marksizma, ki so bile nekritično prevzete iz ruske izkušnje in ki jih je razumel kot škodljive za avtonomijo ameriškega delavskega gibanja.

Vendar, kako spraviti to napetost v raznovrstno enotnost, kjer preti nevarnost, da bi etnicizem postal zaprta in nespremenljiva identiteta, namesto da bi pomenil odprtosti do raznolikega?

Z velikim uspehom knjige *A Native's Return* iz leta 1934, v kateri prvič opisuje jugoslovansko dejanskost ameriškim bralcem, in sicer po prvem obisku domače zemlje po dvajsetih letih odsotnosti, je Adamič postal poznan predvsem v ameriških emigrantskih skupnostih, v katerih je imel možnost, da se prosto giblje in raziskuje družbeno dogajanje, česar si prej ni mogel niti predstavljati. Zaradi zakona *Immigration Act* iz leta 1921 in *National Origins Act* ali *Quota Act* iz leta 1924 so bile meje Združenih držav takrat še zaprte. S pogledom, usmerjenim v bližnjo prihodnost, se je Adamič v svojem raziskovalnem delu osredinil predvsem na razmere druge in tretje generacije prišlekov, ki so skupaj pomenili kar trideset milijonov ljudi,⁶ med katerimi so bile predvsem mlade družine migrantov, ki jim je grozila izključitev iz ameriškega življenja, ker so jih zatirali Američani starejšega rodu. Slednjim je vsako zavedanje ali instinktivni občutek za kakršnokoli kulturno zaledje umanjkal, posledično pa se niso čutili del kakšnega tipa kontinuitete v človeški in zgodovinski izkušnji. Nešteto mladih ljudi, ki so zaradi gospodarske krize in rasizma doživljali konflikte tudi v družinskem krogu, je zavzelo obrambni položaj in se začelo zapirati v lastne kulturne navade in domači jezik. Veliko ljudi je bilo stigmatiziranih že od samega začetka šolanja, saj so njihovi nevedni učitelji med učenci še povečevali nestrpnost in se pogosto šalili na račun njihovih težko izgovorljivih priimkov.

⁷ Avtor uporabi besedno igro, ki temelji na kategorizaciji časa zaposlitev. V tem primeru gre za parodijo na zaposlenega novinarja za polni delovni čas oziroma v italijanski »*giornalista a tempo pieno*« (op. prev.).

⁸ Glede razlike med pojmom »prisilna amerikanizacija« in »počasna amerikanizacija« ter na splošno o pojmovanju amerikanizma glej Louis Adamic (1941).

Dejstvo je, da ne moreš biti nekaj drugega kot to, kar si. Vendar je Adamič sprevidel nevarnost, kateri je večina mladih novopečenih Američanov hodila naproti. Po njegovem mnenju sta obstajali dve razrešitvi konflikta, ki so ga občutili v sebi. Lahko bi postali izrazito šovinistični in patriotski ter »potencialni privrženci vsakršnih vrst nacionalizma in fašizma« ter tako izrazili jezo zaradi prvobitne pripadnosti drugi kulturi in svojim staršem. Lahko bi razvili »antisocialno držo« in to tako, da bi zadovoljili javni prostor, saj je bilo v tistem času to mnenje zelo

aktualno, skladno z njim so imeli tujci prirojeno težnjo h kriminaliteti. V obeh primerih je pravzaprav šlo – tako pravi Adamič – za ekstremne razmere, ki pa so proizvajale prej izolacijo in izgubo kot karkoli drugega.

V nekem drugem romanu iz leta 1935, ki je bil pomenljivo naslovljen *Grandsons*, je Adamič upodobil različne modalitete tega izkoreninjenja s pomočjo likov štirih vnukov nekega slovenskega migranta, delavca in radikalnega aktivista, ki je bil ubit v Haymarketovem pokolu v Čikagu leta 1886. Andy Gale je bil tihotapec, ki je delal za Al Caponeja in je pod izmišljenim imenom izjemno bogatelj; Catherine je bila komolčarka, ki se je poročila z bogatim industrijskim mogotcem; Peter je bil vse in hkrati nič: novinar na izgubljeni časi,⁷ živel je v popolni samoti, nezmožen, da bi se ustalil na enem mestu ali v kakšnem poklicu, predstavljal je tisto, kar je Adamič imenoval *shadow America*; eksistencialna slabost tretje generacije. Zadnji, Jack Gale, pa je bil *wobbly* aktivist, ki je izbral očetovo in dedovo pot in ostal delavec, predvsem pa poklicni revolucionar. Roman nedvomno kaže na določene Adamičeve stilistične omejitve, vendar ne glede na to še vedno nosi močan čustveni naboj, tudi zato, ker avtor svojih likov ne ocenjuje, temveč o njihovih dejanjih pripoveduje na način, ki najbolje izrazi njegove ideje v tistem času.

Adamič namreč meni, da je Amerika tista, ki je izdala zaupanje teh ljudi, ko jim ni dovolila, da bi se »amerikanizirali« skladno z lastnim intimnim doživljanjem.⁸ Migranti so glavne žrtve tistega, kar Adamič pojmuje kot »*the country's fundamental incongruity between its political democracy and its economical royalism*« – ali drugače, žrtvovanje revolucionarnih idealov enakosti in svobode na oltarju ekonomskega dobička in kapitalizma. Med omenjenimi štirimi vnuki v knjigi je lik, katerega odlikuje dejstvo, da se je edini zmožen soočiti z lastno sedanostjo in hkrati še vedno polno živeti. To je Jack Gale, aktivist IWW, ki mu je ravno s tem, da je bil del konflikta med delom in kapitalom, in s tem, da ni sebično uporabljal individualne strategije preživetja, uspelo postati del ameriške realnosti in oblikovati idejo, ki je bila adekvatna lastni zgodovini, in pripraviti razmere nekega polnega državljanstva za sina, ki seveda simbolizira Adamičevo upanje za četrto generacijo.

Grandsons je dramatičen tekst, ki je v opisovanju psiholoških muk njegovih protagonistov morda celo preveč neposreden, vendar nas to ne sme čuditi, glede na to, da je Adamič kot novinar blestel predvsem v pisanju reportaž. Kljub temu iz njegovih knjig vselej vznikne pomembna značilnost: vedno gre za zgodbe o potovanjih in množičnih izselitvah, ki so rekonstruirane s pomočjo majhnih in velikih avantur ter vtikane v spletke stoterih obrazov in srečanj. Kot je dejal Carey McWilliams, so vse te zgodbe zaznamovane s podrobnim in pronicljivim zaznavanjem konfliktov in dogodkov, ki spreminjajo tudi najbolj normalno in vsakdanje življenje v dramatične in ekscentrične dogodke (glej McWilliams, 1935: 41, 56). In ne samo to: vse Adamičeve knjige prežema avtobiografskost – kar je zelo pogosto v emigrantski literaturi – hkrati pa so v veliki meri neintimistične. Ta značilnost je bila potrebna zato, da je povabil bralca v isti meha-

nizem raziskovanja osebne izkušnje, dvoma in radovednosti, ki je vodil tudi njega samega. Lahko bi rekli, da Adamič v svojem pisanju zastavlja nekatera vprašanja, ne da bi predlagal kakršenkoli odgovor.

V tem smislu se nam Adamič razkriva kot etičen in angažiran pisatelj v najglobljem pomenu. Nepreklicno je odločen, da bralcu ne bo lagal ali ga zapeljeval z retoričnimi pripombami, ampak bo raje spodbujal zavest v smeri kolektivne raziskave skupnega dobrega. Zelo neposreden primer te naravnosti lahko najdemo na nekem mestu v knjigi, ko pravi, da prav nič ne mara besede *toleranca*: čeprav se preferira toleranca pred netoleranco, pa se pri toleranci, ki se večkrat priključuje na pomoč kot zdravilo, nazadnje izkaže, da je pravzaprav zgolj negativna netoleranca, torej v najboljšem primeru zgolj negativna vrлина. »Toleranca je torej nežna in vljudna netoleranca.« (Adamič, 1941: 14–15) To dejstvo je proizvedlo nemožnost konfrontacije z življenjskimi vprašanji, hkrati pa je bilo krhki vetrobran za netoleranco, ki se je v tistih letih večkrat raztreščil zaradi Depresije in dogodkov v Evropi – dovolj je, da pomislimo na prihod organizacij sredi tridesetih let minulega stoletja, kot so *Ku-Klux-Klan* s Severa ali paranacistične organizacije *Bunds*, ki so jih oblikovali Američani nemškega rodu.

Toleranca sama po sebi torej ni bila dovolj. Treba je bilo sprejeti drugega. In to sprejetje je bilo daleč od neke splošne pietetne prakse. Moralo je biti akt aktivnega državljanstva: treba se je bilo torej združiti v *Javne svetove* na *javnih mestih*. Gre za koncept, ki ga je Adamič predstavil, ko je na koncu tridesetih in na začetku štiridesetih postal član organizma, imenovanega *Common Council for American Unity*, kjer je vodil časopis z naslovom *Common Ground*. To je bil eden najuspešnejših poskusov razvoja časopisa na nacionalni ravni, ki je bil posvečen konstrukciji temeljev za novo multikulturno delo, usmerjeno v vse izobraževalne, družbene in pridruževalne strukture države.⁹

Adamiča je večkrat kritizirala »levica«, ker naj bi v nekaterih izmed svojih klicev k enotnosti uporabil določena gesla, ki so vsebovala sledi patriotizma. Kritiko levice je mogoče umestiti v posebnost ameriške zgodovine, v kateri je koncept nacije nosil drugačno konotacijo kot tisto v Evropi; pri tem je seveda treba upoštevati, da je bil Adamič priča prihodu nacifašizma v Evropi in je torej občutil nujnost intervencije Združenih držav Amerike v vojno. Vendarle je zanimivo poudariti, da je ravno v trenutku, ko je F. D. Roosevelt, ker so ZDA stopile v drugo svetovno vojno, množil pozive k enotnosti, Adamič izražal dvom glede pomena predsednikovega koncepta »totalne obrambe«. Njegovega pomena se namreč ni dalo reducirati na zgolj vojaško konfrontacijo, kjer bi prevladal najmočnejši. Tukaj se je pokazalo nekaj, kar bi lahko definirali kot Adamičevo univerzalistično držo. Gre namreč za idejo, da bi ZDA lahko bile zarodek svetovne demokracije, ki jo je Adamič označil za »panhumanistično«, takšno torej, ki bi bila sposobna odpraviti vse rasizme in nacionalizme. Lahko bi, ampak s pogojem, da udejanji, predvsem v svoji notranjosti, razmere enakosti, ki ne bi bile zgolj formalne narave.

Vračamo se torej k vprašanju razredne neenakosti, substancialne ločitve na kaste, ki jo je kapitalizem vsilil ameriški družbi, in Adamičevemu zavedanju, da se je treba onkraj nujnosti po vključitvi etnične in kulturne razlike neizogibno lotiti tudi ekonomske neenakosti, se boriti proti neizpodbitni prepotentnosti kapitalizma in rešiti »temeljno ameriško neskladnost«, ki je bila konec koncev osnova rasizma in rasistične diskriminacije.

My America je morda najbolj celovito in obenem spletkarsko Adamičevo delo: kronika desetletnega potovanja po Združenih državah, o katerem je trdil, da je na njem prepotoval približno sto tisoč milj. V knjigi, ki povzema delo treh let, med letoma 1936 in 1939, najdemo tri glavne

teme, lahko bi rekel skoraj tri kategorije, v katerih lahko ponovno opazimo konceptualne pare in nasprotja, ki sem jih navedel že na začetku: razmere migrantov (*Ellis Island and Plymouth Rock*), dejanske posledice ekonomske krize (*The Depression*) in delavsko gibanje, soočeno z New Dealom (*The Workers*). Tretji del je po svoje dejanska evolucija romana *Dynamite!*, iz katerega Adamič črpa številne teme za razmislek in jih razširi, vendar tokrat z vidika izkušenega poklicnega pisatelja, ki se zaveda lastnih zmožnosti in realnosti, ki ga obdaja.

Dve temi iz romana *Dynamite!* sta tesno prepleteni in smiselno si ju je priklicati v spomin. Prva zadeva preplet ekonomije in kriminalitete ter kriminalitete in sindikalizma oziroma je to zgodba o skorumpiranosti, na kateri temelji ekonomski kapitalistični sistem. Adamič je tako z drugo izdajo knjige leta 1934 razblinil ideje, ki so bile prej skrbno negovane: da bodo velike *corporations* in *trusts* sčasoma postale sposobne prevzeti družbeno odgovornost. Ko je uvidel, da lahko skorumpiranost napade in razžre tudi organizacije za varovanje in obrambo delavcev (kot so pokazali dogodki *American Federation of Labor* Samuela Gompersa), je Adamič na več mestih v romanu opozarjal, da so nujna avtonomna in radikalna delavska gibanja v ZDA, ki bi bila organizirana na podlagi industrijske pripadnosti in ne na poklicnih korporacijah. To je druga tema, kateri je vredno nameniti pozornost, saj je le-ta spodbudila Adamičevo refleksijo, ki ga je spremljala vrsto let.

Vprašanje vstopa kriminalitete v polje konflikta med kapitalom in delom je element, ki označuje, skladno z Adamičem, da se je eno obdobje bojov končalo ter da je umik kriminalitete začetek poloma največjega sindikata tistega časa, AFL, ter da je na obzorju prihod *labour movement*, ki bo, po Adamičevem mnenju, tudi vlečna sila, ki bo rešila ameriško neskladnost. Dinamitni atentat na *Los Angeles Times* leta 1910, v katerem je življenje izgubilo dvajset ljudi in ki je dvajset let pozneje spodbudil Adamičevo pisanje romana *Dynamite!*, je dokončno zakoličil ločitev med tem, kar je bilo pred veliko industrijsko restrukturacijo na začetku stoletja ter poznejšo afirmacijo fordizma in taylorizma kot načina kapitalistične produkcije. Adamič pokaže, da se je kaj hitro naučil lekcijo historičnega materializma, razumljenega kot interpretativni instrument realnosti. Na več mestih namreč trdi, da je prebral Marxov *Kapital* in da ga dobro pozna, in to kljub svojemu tedanjemu neideološkemu pristopu, ki je pozneje povzročil, da je začel prezirati vodilne člane AFL. Vodilni ljudje v tem sindikatu so bili jezni na njegovo neusmiljeno analizo sindikalne korupcije. Adamiča je vrh ameriške Komunistične partije zato obdolžil, da je anarhist in simpatizer IWW.

To, kar nas tukaj torej zanima, je uporaba neideološkega ključa, ki nam bo pomagal brati dinamično razmerje med delavskimi boji, delavsko organizacijo in odgovorom kapitala. Adamič pripoveduje o »svoji« Ameriki kot o *procesu*, v katerem imajo vsi, tudi pred kratkim prispeli migranti, pravico do državljanstva; in to stori, ne da bi se lotil vprašanja odnosa med reformizmom in revolucijo, ki je ohromilo veliko organizacij, predvsem pa komunistično. Adamič je raje opazoval mnogotere in kreativne forme, v katerih so delavski boji izražali enotnost in radikalnost.

Adamič je prispel v Združene države ravno v času, ko se je v okviru industrijske proizvodnje udejanil prehod iz *fittinga* – *American System of Manufacturing* iz osemnajstega stoletja – v *assembling*, ki je povzročil množično uvedbo strojev in novih tehnologij, na katerih so ameriški kapitalisti vneto delali, da bi tako onemogočili poklicne sindikalne organizacije, kot je AFL, tiste torej, ki so branile kvalificirane delavce (*skilled*). Adamič se je zavedal, da je bil tudi sam del množice migrantov, ki so jih Združene države privabile prav zato, da bi oblikovale velikanško vojsko nekvalificiranih delavcev (*unskilled*), ki jih je potrebovala nova paradigma fordistične

¹⁰ S tem terminom nekateri zgodovinarji označujejo obdobje po prvi svetovni vojni (1919–1920), v katerem je bil predvsem severni del Italije priča kmečkim uporom, delavskim manifestacijam, okupacijam zemlje in tovarn ter določenim poskusom samoupravljanja (op. prev.).

produkcije. Šlo je torej za delovno silo po nizki ceni v primerjavi s specializirano delovno silo, ki si je pred industrijsko revolucijo lahko privoščila boljše pogoje in višje plače.

AFL se je torej odločila braniti produktivni model, ki mu je bilo usojeno izginiti. Če se ozremo po prvem dvajsetletju 20. stoletja namreč ugotovimo, da je AFL posegala tudi po skrajnih mehanizmih izsiljevanja, da bi ohranila sistem *closed shop*, ki je zaposloval le člane poklicnih sindikatov; AFL si je tako hotela zagotoviti svoj delež moči, ki je bil kompatibilen z *big business*. Adamič je jasno zaznal, prvenstveno skozi izkušnjo *Industrial Workers of the World*, da je problem, ki ga izkušajo prišleki, pravzaprav problem delavske organizacije, ki bi bila sposobna reprezentirati množico novega nekvalificiranega dela. Nekvalificirano delo pa je bilo pravzaprav migrantsko delo, ki je bilo predvsem v državah Vzhoda pojmovano kot nomadsko in občasno. V romanu *Dynamite!* so ti odenki natančno opisani, predvsem pa je v njem prisotno poročilo o neposredni izkušnji mladega Adamiča, ki se je ob več priložnostih srečal z izkušnjo gibanja *wobbly*. Ne glede na lastno kritiko boljševeškega nagnjenja samega gibanja je Adamič ohranil globoko spoštovanje do njegovih voditeljev, kot sta bila npr. »Big Bill« Haywood in Arturo Giovannitti.

V romanu *My America* se lahko prepričamo, v kolikšni meri je bila Adamiču pomembna vloga delavske subjektivitete in migranta pri artikulaciji lastnih oblik bojov in organiziranja. To je razvidno predvsem v poglavju, posvečenem praksi *sitdown*, ki so jo v tridesetih letih razvili industrijski delavci v pnevmatski proizvodnji in ki je pomenila inovacijo »delovne stavke«, ki prvotno izhaja iz tradicije *wobbly*. Vendar v nasprotju z *wobbly* delavsko stavko, pri kateri so se delavci pretvarjali, da delajo (z namenom, da bi upočasnili proizvodnjo), so pri praksi *sitdown* nekateri delavci prekinili proizvodnjo tako, da so sedli poleg svojih strojev in na ta način prizadejali uničujoče posledice za celotno proizvodno verigo.

Nekatere značilnosti *sitdowna* so po Adamiču zagotavljale učinkovitost te prakse, poleg tega pa so izkazovale notranjo nujnost avtonomije delavstva. *Sitdown* je zmagovita in fleksibilna praksa tudi zato, ker se je njeno delovanje lahko podaljševalo iz izmene v izmeno na skoraj epidemičen način, hkrati pa je omogočila, da so se delavci izognili vojaški konfrontaciji s policijo in delodajalčevo stražo, in ne nazadnje tudi konfliktu s stavkokazi. Ta praksa je lahko tudi vodila do začasne zasedbe tovarne – in na tem mestu Adamič poudarja pomembnost prispevka migrantskih delavcev. Ti naj bi stavkajočim posredovali izkušnje o oblikah boja, ki so jih že prakticirali v Evropi (predvsem o zasedbah tovarn v Italiji med t. i. *Biennio Rosso*).¹⁰ Po Adamiču se je v tej praksi nahajal tudi nek anarhični, izrazito ameriški, demokratični in pragmatični element. Med stavkajočimi je namreč obstajala močna in vsesplošna odgovornost glede izvedbe in zaključka protesta. Ohraniti je bilo treba mirno kri in imeti vselej v mislih predvsem končni rezultat same stavke. *Sitdown* je omogočal usmerjeno koncentracijo na omenjene elemente (končni rezultat, odgovornost itd.), namesto na samo izvedbo stavke, ki je sama po sebi zahtevala malo energije. Kolektivna avtodisciplina je bila mogoča, ker je izhajala iz dejstva, da se je problem reševal v tistem trenutku in na tistem kraju, med delavci in šefi. Socializacija med delavci je tako dosegla svojo najvišjo točko, saj so vsi razpravljali z vsemi, se tako bolje spoznavali in laže vztrajali pri premagovanju etničnih, rasnih in spolnih razlik. In naprej, *sitdown* je postavljaval ozadje sindikalne reprezentacije, saj so ga neposredno vodili delavci sami, dajali so pobude in se udeleževali pogajanj ter se tako izognili nevarnosti, da bi njihov boj prodali sindikati.

Vse to se je dogajalo sredi *New Deals*, v letih, ko je ameriška vlada predlagala novi pakt za upravljanje konflikta med kapitalom in delom. Ta pakt je pomenil začetek velikih delavskih

bojev, njihovo osrednjo vlogo pa je nosila sindikalna organizacija, ki je izšla iz stare AFL, *Congress of Industrial Organization* (CIO). Organizirana je bila glede na industrijske panoge in odprta za članstvo velikemu številu nekvalificiranih delavcev, ki niso bili izpostavljeni etnični diskriminaciji.

Adamič je v tistem času močno upal v uspeh delavstva, ni pa zaupal sindikalistom CIO, saj je menil, da bodo potem, ko jim bo uspelo privabiti množico delavcev in delavk k njihovi organizaciji, začeli dvomiti o spontanosti delavstva in razmišljati o potrebi po »discipliniranju« delavcev, ki bi bili preveč naklonjeni uporabi prakse *sitdown*: »To se mi je zdelo nekoliko neumno, saj ko sem se potepal po državi in opazoval razvoj *sitdowna*, sem videl, da gre za temeljno prakso, manifestacijo upora modernega industrijskega delavca proti načrtu aktualnega ekonomskega političnega sistema, ki je želel delavca spremeniti v nekaj manj pomembnega od stroja, na katerem je delal. Orožje je *bilo* nevarno, vendar sem čutil, da ga je treba uporabiti. Ni šlo samo za to, da so nekateri levi militantni voditelji v njem videli propedevidno orodje za rast delavske organiziranosti, ampak je na delavce delovalo izjemno spodbudno« (Adamič, 1938: 415).

To, kar zanima Adamiča, je torej zmožnost, da bi ameriški delavci razvili kolektivno zavedanje delavstva, vendar ne s pomočjo posredovanja sindikatov, ampak z razvojem svojstvenih vodilnih vlog v boju za svoje pravice in da bi ta boj občutili globoko v svoji notranjosti.

Adamič zato pripisuje izredno pomembnost izobrazbi in študiju, ki sta po njegovem mnenju temeljni element polnega državljanstva in samodoločanja ljudi. Njima je v svojih spisih namenil osrednjo vlogo tako v migrantskih kot v delavskih razmerah. Brezkompromisno je vztrajal, da ZDA v vse javne izobraževalne institucije ter v vse medije in kulturo vključijo zgodovinske in kulturne izobraževalne programe, ki bi omogočili vključitev pred kratkim prispele migrantov in pripomogli k rešitvi problematike druge in tretje generacije v ZDA. Takšni izobraževalni programi bi morali biti naslovljeni na vse študente, vključno z Američani starega anglo-saksonskega rodu, da bi promovirali avtentično in vzajemno vednost o različnosti kultur in ameriški realnosti.

Prav tako Adamič nikoli ni prenehal vztrajati, predvsem v okviru sindikatov, pri zahtevi po sprejetju izobraževalnih projektov za delavce. Njihov namen je bil pripomoči k povečanju razredne in družbene zavesti in vzajemnega pripoznanja različnih etničnih in kulturnih pripadnosti. Da bi jasneje predstavil svojo idejo, je Adamič v romanu *My America* ponazoril primere samoupravnih šol, kot je npr. *Highlander Folk School*, kjer je nova rudarska naselitev povzročila negativne posledice v družbenem tkivu majhne skupnosti. *Highlander Folk School* je nastala, da bi delavcem omogočila razumeti ekonomske fenomene, ki so bili v ozadju teh sprememb. Te šole so se sčasoma razvile v prave šole, kjer so se poučevali ekonomski in družbeni predmeti, prevzele pa so tudi temeljno vlogo samoorganizacije delavstva. To je potekalo v okviru intelektualnih izmenjav med progresisti in radikalci, omenjene šole pa so tako postale nosilke gibal družbenih bojev.

Adamičevo vztrajanje pri izobraževanju je bilo brez dvoma posledica njegovih osebnih intelektualnih pripetljajev in zavedanja, da je postal uspešen pisatelj v jeziku, ki ni bil njegova materinščina. Izkoristil je vse možnosti, da bi se v življenju izobrazil tako v pisanju kot v misli. Deloval je pri manjših lokalnih časopisih, v čitalnicah in na samoupravljanih tečajih, ki so jih ustanovljali na sedežih IWW. Zavedal se je, da sledi svojemu ameriškemunu snu, medtem ko je črpal dragocene izkušnje iz suženjskega mezdnege dela, kateremu je bil, tako kot milijoni drugih ljudi, zapisan ob svojem prihodu v Združene države. Menim, da je zato treba Adamičeve

prijetljaje razumeti kot vajo iz *pravice do bega* in da je vredno ponovno prebrati njegove knjige skozi prizmo sedanosti, v kateri je nasilje kapitala, ki pokuša zajeziti vsak poskus bega, tako v ZDA, v Evropi ter ne nazadnje tudi v mladi, demokratični Sloveniji, ponovno na delu.

Prevod Tomi Bartole

Literatura

- ADAMIC, L. (1932): *Laughing in the Jungle*. New York and London, Harper & Brothers.
- ADAMIC, L. (1934a): *Dynamite: The Story Of Class Violence In America*. New York, Viking Press.
- ADAMIC, L. (1934b): *Thirty Million New Americans*. *Harper's Magazine*. Ponovni natis (1935) Service Bureau for Education in Human Relations, New York.
- ADAMIC, L. (1938): *My America: 1928–1938*. New York and London: Harper & Brothers: Hamish Hamilton.
- ADAMIC, L. (1941): *On Unity and Uniformity*. Cleveland, The Cleveland Council for American Unity, Cleveland Press Building.
- BEYER, W. C. (1981): Louis Adamic and Common Ground. *Louis Adamic: Symposium*, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- CHRISTIAN, H. A. (1971): *Louis Adamic: a Checklist*. Kent, Ohio, Kent State University Press.
- MANCHETTE, J. P. (1996): *Chroniques*. Pariz, Éditions Payot et Rivages.
- MCWILLIAMS, C. (1935): *Louis Adamic and Shadow America*. Los Angeles, Arthur Whipple.
- MEZZADRA, S. (2001): *Diritto di fuga*. Verona, Ombre Corte.
- MODIC, J. L. (1981): Louis Adamic and the Story of Common Ground. *Louis Adamic: Symposium*, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- SHIFFMAN, D. (2003): *Rooting Multiculturalism: the Work of Louis Adamic*. Farleigh Dickinson University Press.
- SOLLORS, W. (1986): *Beyond Ethnicity: Consent and Descent in American Culture*. New York, O.U.P.
- VECOLI, R. J. (1993): Emigranti italiani e movimenti operai negli Stati Uniti. Una riflessione personale su etnicità e classe sociale. *Acoma*, 2 (5).
- VECOLI, R. J. (1996): The significance of Immigration in the Formation of American Identity. *The History Teacher*. Vol. 30, No.1.
- VECOLI, R. J. (1978): Louis Adamic and the contemporary search for roots. *Ethnic Studies* 2.